

K POSVETU O NOVEM SLOVARJU SLOVENSKEGA JEZIKA

Malo pred semestralnimi počitnicami mi je prišla v roke nekaj pred tem tiskana knjiga s Strokovnega posveta o novem slovarju slovenskega jezika, 153 str. (Posvet je bil 23. in 24. oktobra l. 2008, sam pa nanj nisem bil vabljen; vabila nanj je razpošiljal predstojnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša Marko Snoj.)

I

Oglašam se zlasti k sestavku J. Škofic, dialektologinje na Inštitutu, objavljenemu v omenjeni knjigi na str. 135–153. Njegov naslov je Oznake za izgovarjavo v novem slovarju slovenskega jezika. Na začetku svojega sestavka J. Škofic podaja svoje ugovore proti rešitvam v SSKJ in SP 2001 v 4 točkah.

Na začetku ugovarja dilemi, ali naj se novi slovar pri zapisovanju posebnosti v izgovoru knjižnega jezika po P. Jurgcu vrši na mednarodni način ali pa na domači, uveljavljeni na naših slovarjih knjižnega jezika. Prav je, da se avtorica odloči za domačo transkripcijo, ki jo v slovarjih deloma že uveljavlja Pleteršnik I in II, z nekaterimi posebnostmi pa za njim povzemata tudi SSKJ in SP 2001, tj. da se šumevci zaznamujejo s *š*, *č*, *ž* in *dž*, da se tonemi zaznamujejo z ostrivcem za akut in polkrožcem za cirkumfleks, seveda *le*, če je naglašen samoglasnik, tudi *r*, dolg, na naglašeni kračinah pa se akut zaznamuje s krativcem, ta je sicer že pri Pleteršniku bil samo za cirkumfleks, sam cirkumfleks na kračini pa se zaznamuje z dvojnimi brevisom že v SSKJ. Že Rigler se je odločil glede ozkih naglašeni samoglasnikov samo za enega, tj. za piko pod naglašeni *e* in *o*, medtem ko sta nenaglašena *e* in *o* brez ločevalnika pod seboj, s tem pa široko izgovarjana. Isto velja tudi za kratka naglašena *e* in *o*, kar ima že malo poznani Slovensko-srbskohrvatski slovar 1. zvezek 1950. Že SSKJ je uveljavil zaznamovanje ozkih *e* in *o* samo s piko spodaj, ne po Škrabcu in Pleteršniku tudi še z vejicami spodaj. S tem daje prav Kopitarju 1808/9, ki je tudi poznal *le* po eni ozki *e* oz. *o*, kakor ju pozna gorenjščina.

V glavnem velja tudi oblikoglasno pravilo, da se soglasnikom zapisujejo le tiste variante iz krepkega položaja (pisanje *trd*, *sladka*, ker *trda*, *sladka*), pač pa se zapisujejo variante pri *u*, ko ta zaznamuje nepredvidljivo premeno z *l* ali *u* (*volk* [u] in *nauk* [au]). Pri deležnikih na *-l* se izgovor *-u* ne zapisuje, ker je avtomatično predvidljiv. To velja tudi za izgovor variante glasu *n* pred *k*, *g* in *h* (*Anka*, *angel*, *Anhovo*). Že SSKJ je upošteval mednarodni dogovor, da se izgovor med oglasitvama oklepajema zaznamuje v pokončni obliki zapisa. Škofičeva sicer meni, da bi se morali zapisovati še primeri kot *simfonija* (ustničnozobni *m*), vendar po našem to ni potrebno. Vse prevzete besede se načeloma glasovno podajajo, če jih domačimo, samo s slovenskim glasovjem in zanj značilnimi določitvami, to pa velja tudi za izgovor lastnih imen, pri katerem upošteevamo samo podomačen izgovor.

Glede tonema pri obrazilu *-izem* pripominjam, da bi se lahko držali odločitve pri SP 2001, tj. da se zaznamuje samo akut, kakor je sprejeto že za Slovar 1950. (Da se ni izdal še II. del tega Slovensko-srbskohrvatskega slovarja, so krivi pač slovenisti z izgovorom, da je med tem izšel Slovenski pravopis 1935, t. i. Breznik-Ramovšev, ki se na tonemskost ni nič oziral.) Ob tem bodi omenjeno še, da je po Riglerju večina Slovencev glede na narečja tonemska, da torej niso v večini jakostni naglaševalci. Na splošno se avtorica zavzema pač tudi za tonemsko onaglašena oblikotvorne enote, česar sedaj zlasti pri glagolu ni, ko se večinoma gleda na to, da so podane, vsaj pri glagolu, le obliki nedoločnika in sedanjika, pri pridevniških besedah pa se nam zdi enako, da naj bi se ravnali po novem SP, ki pri tipu *mlād mláda* navaja tudi tretjo obliko, ki določno kaže na mešani naglasni tip (torej naj bi se pisalo *mlād mláda* -*ō*, torej tudi tip *težāk težka* -*ō*). Sploh sem za to, da se variantno naglaševanje loči po naglasnih tipih, kakor jih imamo pri ja-

kostnem naglaševanju, vsaj pri imenskih besedah, tj. pri samostalniških in pridevniških oz. pri samostalniških in pridevniških sklanjatvah. Pri samostalnikih srednjega spola se mešani naglasni tip napoveduje z naglasom na dolžini končnice, npr. *srcê-â sîcu*. Včasih je treba upoštevati tudi trojnost: *mehāk méhka -ô, méhek -hka -o, mehëk -hkä -ö*.

Verjetno bi se bilo tudi treba odločiti, da se pri enotah z akutsko in cirkumfleksno tonematiko odločimo za izpisovanje v smislu novega SP, da se torej namesto znamenja za dolžino prizadeti samoglasnik in *r* pišeta akutsko in cirkumfleksno, torej npr. *á/â* namesto *ā*.

Dolgo črtico nad samoglasnikom je vpeljal že Pleteršnik, mu je pa pomenila samo dolgost tako onaglašene enote, kar poglejmo (S-NS, XI): »Horizontalna črtica nad samoglasnikom kaže, skoro le v tujih besedah knjižnega jezika, samo dolgost zloga: *ē* in *ō* imata čisti glas kakor v tujih jezikih.« Pleteršnik si ni dela oteževal še z določilom izgovora besed z *ō* in *ū*. Mislim, da bi storili prav, ko bi pri naših tujkah besede z *ō* in *ū* izgovarjali kar *e* in *i*, pri domačih, iznarečnih, pa bi se držali knjižnega izgovora in bi pisali npr. namesto *ū* kar *u*, in torej pisali *gostuvanje* in *Turk*. Seveda bi tudi vse tuje polglasnike pisali s knjižnim *ə*, medtem ko je Pleteršnik uvedel za to poseben grafem, namreč *e* z repkom zgoraj, tj. *-ě*.

Sam dvomim o potrebi, da bi pri določanju izgovora prevzetih besed v slovenskem knjižnem jeziku uveljavljali mnenja raznoraznih fonetikov. V pristojnosti slovenistike je, da se pri predlogih drugojezičnih jezikoslovcev opirajo jezikoslovci slovenisti na svoje znanje o primernosti zamenjave tujih izgovorjav. Seveda pa je bilo že sedaj običajno, da smo bili hvaležni za objektivne informacije o glasovnih posebnostih iz tujih jezikov. Treba si je jasno predstavljati, kdaj pri t. i. prevzetem res gre za prevzeto in kdaj samo za citatno izgovorjavo. Tu se pri citatnem res ravnamo povsem po jeziku, iz katerega je citatno povzeto v službo v slovenskem knjižnem besedilu. Za zgled nam res lahko služi zamenjava tujega hiata z domačimi danostmi: *radio* po SP 2001 v govoru redno odpravljamo hiat, in torej izgovarjamo *radijo, z radijem*. Sami imamo evidentiran hiat v zgledih kot *protiofenzivno*.

II

K posameznim problemom v zvezi z glasovjem in naglasom so bili posebej vprašani za mnenje seveda le na Posvetovanje vabljeni. Marko Snoj se je javil k besedi 19-krat, A. Vidovič Muha 3-krat, A. Žele 2-krat, V. Gorjanc 6-krat, E. Kržišnik 3-krat, J. Snoj 5-krat. Sama referentka se je oglasila še 8-krat, J. Dular 3-krat, J. Müller 1-krat.

M. Snoj je uvodoma prisodil pristojnost referentstva za vprašanja dialektološki sekciji ZRC, s sklicevanjem na Riglerja, kar je seveda preveč, saj je to zadeva knjižnih slovenistov, dialektologom pa gre le delež dialektizmov v knjižnem jeziku. Prav pa je, da se je Snoj zavzel za zapis izgovora samo pri besedah, ki so izgovorno problematične. Kdaj je kaj težje vprašanje, smo se pa zgoraj izrekli, da na splošno veljavnih premen pri variantah fonemov zapisa izgovora ne uveljavljamo. Mislim, da je mogoče braniti stališče SP 2001, da se enomestne izgovorne posebnosti zapisujejo le pri dotičnih mestih, če pa je kaj dvomestno in več popravo ene enote, da se izgovor zapisuje s celo besedo.

Zapisali smo že, da se oblikotvorne premene tonemov zapisujejo tudi tonemsko, npr. *nésti -em, nési -íte, néšel nésla, nesën -éna -o*, pa seveda *nesénje*.

Ne zdi se, da bi bilo dobro naglasne dvojnice zapisovati le pri prevzetem besedju (A. Žele), povsem že uveljavljeno pa je njeno mnenje, da se pri tem upošteva le tonematika osrednjega slovenskega področja. Seveda tudi tukaj veljajo določene omejitve že, ko gre za dolenjščino in gorenjščino.

A. Vidovič Muha si najprej želi govorni korpus, anketirani pa bi rada imela tudi mesti Koper in Mursko Soboto. V glavnem je za razširitev otonemljanja na oblikotvorje, za kar bi bilo prav prevzeti zgledje iz splošnejšega slovanskega jezika, ki ima tipe oštevilčene in pripisane oblikam,

kot so pri glagolu deležniki ipd. Tipologijo bo verjetno kar težko uveljaviti oz. sploh pridobiti, seveda na podlagi Riglerjevih oznak v I. zvezku SSKJ.

M. Snój si je uvodoma prisodil pristojnost referentstva o teh vprašanih za dialektološko sekcijo ZRC, s čimer je nekako izključil SAZU, pri tem se je zavzel za P. Gantar. Prav pa je, da je zagovarjal zapis izgovora samo, ko gre za besede, ki so izgovorno problematične; zavzema pa se (z Müllerjem) za oštevilčenje tez tonemskega onaglaševanja (Zalizinjakov zgled).

A. Žele sicer najprej meni, da bi bile dvojnice smiselne le pri prevzetem besedju, kar je komaj umestno, zato pa je toliko bolj umestna njena misel, da je pri tonemskosti treba upoštevati tonematiko osrednjega področja slovenščine. Kljub misli o preverjanju naglasa še v Kopru in Murski Soboti pa sicer meni, da je za osredneslovensko merilo preverjanja. Je tudi za to, da se tonemsko označijo tudi oblikotvorne značilnosti, je pa tudi za obveščanje o naglasu v okviru oblikospremijnanja, o čemer bi bilo še razmisliti, če pomislimo na tip *brät bráta* pa *k/o brātu*, *pet brátov*, *pri bráti* in *z bráti*.

E. Kržišnik se zanima za zapis izgovora pri problematičnih primerih, je pa za to, da se posod izpiše izgovor celotne besede.

Najširše besedilo tega razdelka je avtorsko Weissovo. Začne se z nesprejemanjem zavrženja domače slovenske pisne tradicije, sicer pa opozarja še na nekatere težave pri tipu kot narečno *Kühar*, *Türk*, o čemer smo že povedali svoje mnenje, naslanjajoč se pri tem na Škrabčevu misel, da si vsak pomemben Slovenec zasluži tudi domačo glasovno podobo priimka (in pač tudi imena). Sprejema tudi pisanje samo enega, enotnega zaznamovanja s piko spodaj. Na drugem mestu opozarja tudi na težave pri ustvarjanju govornega korpusa. Treba pa bi menda res bilo, da bi iztočnično izkazali samostalniškost števk ena do dvanajst s pomenom mesecev (seveda pri vrstnih števkih, sicer pa pisanih bodisi arabsko ali latinično). Opozarja tudi na *Tretji rajh* v pomenu Nemčija.

J. Dular je proti temu, da bi v posameznih slovarskih sestavkih v bodočem novem slovarju slovenskega jezika šli v velike podrobnosti, češ da to zanima samo strokovnjaka, ta pa si lahko pomaga z informacijami, ki jih že sedaj podaja Rigler v I. zvezku SSKJ.

Weiss se v sestavku Skupaj ali narazen v novem slovarju zavzema za pisanje nekaterih zloženek narazen, ne vseh skupaj, kakor se za vsako besedo v slovenščini na splošno prizadeva že sedaj v novem pravopisu, medtem ko so sklopi glede na onezvečevanje zvenceih nezvočnikov upoštevani že sedaj v SSKJ, npr. *bogve* in *bog ve* z izgovorom prve enote [bok]. To naj bi veljalo tudi za zloženke v prevzetem tipa *békhendudarec*. Menim, da to lahko tako ostane, tj. skupaj pisano, kadar je beseda dvonaglasna, medtem ko (pač redkejši) tip *udarec bekhend* res moramo pisati narazen. To velja tudi za domače primere tipa *bog lonaj* (narečno na Mostecu *buklúne*). Torej lahko ostane načelo, da se vse zloženke pišejo samo skupaj, ne pa po angleškem nekatere sedaj tudi narazen.

Tonemsko onaglaševanje imamo v slovarjih tudi pred SSKJ, namreč v Slovensko-srbohrvaškem slovarju I iz leta 1950. Ta slovar je bil pač v mnogem lahko predlog za zapisovanje tonemskosti v slovarju knjižnega jezika, kar je pa bilo v slabi evidenci. Sam sem za ta slovar zvedel šele iz bibliografije v moji izdaji nekaterih Breznikovih del, ki jo je kot glavni sestavljal S. Suhadolnik in ki je sodelovanje A. Breznika pri tem slovarju tudi navedel tako, da je »črtal« tretjega sestavljavca in ga nadomestil z imenom A. Breznika. Vprašan glede tega, mi je samo rekel, da sicer nima kdo v tistem času biti avtor tonemskega onaglaševanje v tem slovarju kot ravno Breznik.